

УДК 821.161.3:398.8

UDC 821.161.3:398.8

СЕМАНТЫЧНЫЯ ПЕРАКАДЗІРОЎКІ ТЫПАВЫХ РЫТМАФОРМУЛ У БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАПЕСЕННАЙ ТРАДЫЦЫІ

SEMANTIC TRANSCODING OF TYPICAL RHYTHM FORMULAE IN BELARUSIAN FOLK SONG TRADITION

Н. Г. Мазурына,
*кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры тэорыі і методыкі
выкладання мастацтва БДПУ*

N. Mazuryna,
*PhD in Philology, Associate Professor
of the Department of Theory and
Methods of Teaching Art, BSPU*

Паступіў у рэдакцыю 04.12.18.

Received on 04.12.18.

Артыкул прысвечаны дыяхроннаму аналізу семантычных перакадзіровак тыпавых рытмаформул народна-песенных тэкстаў у беларускай каляндарна-абрадавай традыцыі. На прыкладзе двух тыпавых рытмаформул – веснавых песень з 5-сладовай асновай верша і з 6-сладовай асновай верша і «люстраным» паўторам рытмічнага перыяду – зроблены вывады аб асаблівасцях семантычных пераасэнсаванняў. Пры багатай разнастайнасці семантычных, марфалагічных і музычна-паэтычных асаблівасцяў песні ўтвараюць узаемазвязаную сукупнасць. Яе інварыянтным ядром выступаюць абагульненыя песенныя сюжэты і рытмаструктура, якія набылі рознабаковае семантычнае, мастацка-выразнае, паэтычнае і рытмаінтанацыйнае ўвасабленне. Песні аднаго структурнага тыпу атрымліваюць розную жанравую трактоўку, што стала зразумелым пры даследаванні беларускіх і беларуска-рускіх памежных традыцый.

Ключавыя словы: беларускі фальклор, народная песня, веснавыя песні, тыпавая рытмаформула, тыпавы напеў, семантыка, варыянтнасць, канцэпцыя варыянтнасці.

The article is devoted to the diachronic analysis of the semantic transcoding typical rhythm formula folk song texts in the Belarusian calendar traditions. On the example of two typical rhythm formulae – spring songs with 5-syllabic basis of verse and 6-syllabic basis of the verse, and “mirrored” repetition of the rhythmic period conclusions about the features of semantic revisions are made. With a rich variety of semantic, morphological and musical-poetic features of the song creates an interconnected set. Its invariant core is the generalized song plots and rhythmical structure, which have acquired a versatile semantic, artistic and expressive, poetic and rhythmical embodiment. Songs of the same structural type receive different genre interpretation, which became clear in the study of Belarusian and Belarusian-Russian border traditions.

Keywords: Belarusian folklore, folk song, spring songs, typical rhythm formula, typical melody, semantics, variation, concept of variance.

Ф акт наяўнасці жанравага пераасэнсавання тыпавых рытмаформул, своеасаблівага іх семантычнага перакадзіравання ў народных песнях каляндарна-абрадавага цыкла быў неаднойчы заўважаны даследчыкамі славянскага фальклору. Г у той час, калі ў галіне этнамузыкалогіі гэтыя пытанні атрымалі дастаткова глыбокае навуковае асэнсаванне, у фалькларыстыцы як філалагічнай галіне навукі гэтаму не нададзена значнай увагі. Таму мэтай дадзенага артыкула з’яўляецца аналіз асаблівасцяў семантычных перакадзіровак тыпавых рытмаформул народнапесенных тэкстаў у беларускай традыцыі каляндарна-абрадавага цыкла. Даследаванне праводзіцца ў рэ-

чышчы распрацоўкі канцэпцыі варыянтнасці песеннага фальклору. Яна ўяўляе сабой шматаспектную, шматкампанентную сістэму, у якой узаемадзейнічаюць, у дачыненні да народнай песні, многія шматузроўневыя фактары варыянтнасці і стабілізацыі.

Разгляд варыянтаў беларускіх каляндарна-абрадавых песень як вынікаў эвалюцыйнага працэсу з пазіцый аб’яднання на-маганняў філалагічнага і этнамузыкалагічнага напрамкаў фалькларыстыкі спрыяе фарміраванню цэласнага ўяўлення аб варыянтнасці песеннага фальклору ў дыяхронным аспекце. Паколькі народная песня ўяўляе сабой адзінства вербальнага і музычнага пачаткаў, то і заканамернасці

варыянтнасці, стварэння кожнага варыянта песні трэба шукаць у галіне іх яднання, перасячэння. Такімі элементамі з'яўляюцца, перш за ўсё, наступныя:

1) песенная інтанацыя як носьбіт сэнсу, якая ўяўляе адзінства музычнай і вербальнай інтанацый, аб'яднаных мастацкай семантыкай;

2) форма вершаванай страфы песні (адзінства паэтычнай і музычнай формы песеннага тэксту);

3) метрарытмічная структура народна-песеннай страфы, якая фарміруецца ў выніку адзінства разгортвання рытмікі верша і напева.

Адносную незалежнасць народнапесеннага напева ад тэксту ў працэсе эвалюцыі прызнавалі многія даследчыкі фальклору. Як адзначаў Б. У. Астаф'еў, для доказу «няўстойлівай каардынацыі» ў суадносінах напева і славеснага тэксту неабавязкова звяртацца толькі да матэрыялу першабытнага ці архаічнага фальклору. Тую ж ідэю пацвярджаюць бясконцыя прыклады з традыцыйнага фальклору практычна ўсіх сучасных народаў, уключаючы найбольш вядомыя нам еўрапейскія этнасы. Класік беларускай этнамузыкалогіі З. Я. Мажэйка лічыць такую няўстойлівасць адметнай рысай «сялянскай культурнай традыцыі ад песень гарадскога паходжання» [1, с. 138]. На розныя напевы з адным тэкстам указваў Ф. М. Калеса і іншыя даследчыкі.

Да фарміравання «вобразнай тыпізацыі» інтанацый на базе «эмацыянальнай» і «жанравай тыпізацыі» (тэрміны В. І. Ялатава) прыводзіла паступовае развіццё песеннай мовы вуснай традыцыі. Сучасная песенная традыцыя фарміравалася на базе перасэнсавання цыклавых каляндарна-абрадавых песень. Яшчэ Я. У. Гіпіус і З. В. Эвальд адзначалі, што ў беларускім песенным фальклору ўсталявалася мацнейшая асацыятыўная сувязь інтанацый каляндарных напеваў, з аднаго боку, з пэўнымі этапамі святочнага календара, з другога – з пэўнымі групамі тэм і вобразаў.

Разнастайныя суадносіны паэтычнага і музычнага кампанентаў у бытаванні твораў песеннага фальклору беларусаў у агульным выглядзе можна адлюстраваць наступным чынам:

1) адзін паэтычны тэкст (група варыянтаў паэтычнага тэксту на адзін абагульнены песенны сюжэт) – адзін напеў (шэраг варыянтаў аднаго напева);

2) адзін паэтычны тэкст (група варыянтаў паэтычнага тэксту на адзін абагульнены песенны сюжэт) – група напеваў (група шэрагу варыянтаў розных напеваў);

3) група паэтычных тэкстаў (група варыянтаў паэтычных тэкстаў на некалькі абагульненых песенных сюжэтаў) – адзін напеў (шэраг варыянтаў аднаго напева).

Значная доля пазаабрадавых песень належыць да першай формы каардынацыі. Яркая вобразнасць паэтычных сюжэтаў гэтай групы песень, меладызм, рытмаінтанацыйная структура напеваў набылі індывідуалізаваную выразнасць, якая з'явілася вынікам цудоўнай фантазіі мноства народных творцаў-выканаўцаў. У чыстым выглядзе карэляцыя «адзін паэтычны тэкст – адзін напеў», па сутнасці, амаль немагчыма ў вуснай народнай творчасці і ўласціва аўтарскім творам. Таму больш правільна сфармуляваць дадзены тып карэляцыі «група варыянтаў паэтычнага тэксту на адзін абагульнены песенны сюжэт – шэраг варыянтаў аднаго напева».

Трэці тып карэляцыі найбольш характэрны для сферы абрадавага фальклору, дзе шэраг (ад некалькіх адзінак да некалькіх дзясяткаў) паэтычных тэкстаў спяваюцца на адзін тыпавы напеў. Кожнаму этнічнаму рэгіёну ўласцівы свой комплекс традыцыйных тыпавых напеваў.

Звернемся спачатку да разгляду тыпавой пяціскадовай рытмаформулы песень «Стралы». Гэта асабліва актуальна з нагоды выхаду ў свет калектыўнай манаграфіі «Цень стралы: культурныя і вербальныя коды традыцыі» [2], прысвечанай комплекснаму даследаванню старажытнага язычніцкага абрада «Ваджэння і пахавання стралы». У яе ўвайшлі навуковыя работы і матэрыялы міжнародна вядомых і маладых даследчыкаў з чатырох краін: Беларусі, Расіі, Украіны, Польшы. Па задумцы ўкладальнікаў выдання Р. М. Кавалёвай і В. В. Калацэя – гэта першая кніга ў серыі «Інтэгратыўная фальклорыстыка».

Песні абраду «Ваджэння і пахавання стралы», запісаныя пераважна на Гомель-

шчыне, характарызуюцца некалькімі агульнымі семантычнымі кодамі, якія закладзены ў змесце паэтычных тэкстаў, у форме і рытміцы мелодыка-вершавай страфы, а таксама ў рытмаінтанацыях. Г. Р. Кутырова-Чубаля ў адным са сваіх навуковых артыкулаў дэтална даследуе той факт, што рытмаформула «страла» з'яўляецца адным з яскравых «этнакультурных мемаў Беларусі» [3, с. 9] і тыпалагічна аб'ядноўвае розныя жанравыя цыклы песень як беларусаў, так і іх блізкіх суседзяў.

Пяціскладовая, з акцэнтам на трэці склад, складарытмічная рытмаформула выступае ў якасці ўніверсальнай для песень «Ой, ідзі ж, стряла, дай уздоўж сяла», «Мы нясом стралу да й па ўсім сялу», «Пусці, татка, ў зялён сад гуляць», «У майго таткі да жыць хораша», «Ляжыць брусейка, брусе новае», «Ох ты, ластаўка, ты касістая», «Ой, павейця-тка, ветры буйныя», «Як з-пад Кіява, з-пад Чарнігава» і іншых, якія па народнай традыцыі спяваюцца падчас абраду «Ваджэння і пахавання стралы». Яна гучыць і у час ваджэння шэсця «Стралы», карагодаў «Лука», «Дряма», «Крывога танка». Тэксты песень абраду «Ваджэння і пахавання стралы», арганізаваны ў двухрадковыя строфы з рэфрэнам і паўтарэннем другой часткі першага радка – АБ, дакладней, аб//Rб са словаабрывам і выклікам «У!» ці «Ух!», «Йх». Рытмічная структура верша – (5 + 5)/(5 + 5):

Ой, ідзі ж, стряла, дай уздоўж сяла, (5 + 5)

Ох і вой, люлі, дай уздоўж ся... У! (5 + 5)

Рытмаструктура верша варыянтаў песні мае форму чатыры разы паўторанай групы пяціскладовіка; суадносіны наступныя:

Форма вершастрафы (ФВС)	А ці аб	Б ці Rб
Рытмаструктура верша (РСВ)	5+5	5+5

Аналіз музычнага складу песень паказаў, што ў пераважнай большасці варыянтаў структуры напеў і песеннага рытму маюць аднолькавую форму:

1. Песня абраду «Ваджэння і пахавання стралы» (зап. У. І. Раговіч і В. Д. Ліцвінка, в. Стаўбун Веткаўскага р-на Гом. вобл., ад фальклорнага гурта, 1985):

Ой, ідзі ж, стряла, дай уздоўж сяла,
Ох і вой, люлі, дай уздоўж сяла!

РФ (рытмаформула) – аааа, дзе а =

Пяціскладовая, з акцэнтам на трэці склад складарытмічная формула выступае ў якасці ўніверсальнай. Музычную аснову карагода «стралы» складае тыпавы напеў, які характэрны пераважнай большасці меладычных варыянтаў.

Пры гэтым уражвае, што такая вялікая колькасць сюжэтаў песеннага аповеду аднолькава арганічна і ўдала бытуюць у форме пяціскладовіка.

У цэлым, песням абраду «Ваджэння і пахавання стралы» характэрны заклікальны пяціскладовы рэфрэн «Ох і ой, люлі» («Ох і ой, лёлі», «Ох і я, люлі», «Ой-лі, вой люлі», «Вой люлі-люлі», «Лёлюшкі-лёлі», «Ой, лёлі-лёлі» і г. д.) і паўтор пасля яго другой часткі першага радка кожнай страфы.

Ключавы сюжэт песень веснавога каляндарнага абраду «Ваджэння і пахавання стралы» раскрываецца ў песнях з зачынам «Як пушчу стралу дай па ўсём сялу», «Ой, ідзі ж, стряла, дай уздоўж сяла». Сваім глыбокім сімвалічным зместам зачын адпавядае драматычнаму напаўненню песні, арганічна спалучаецца з яе зместам і дае абагульненае ўяўленне аб старажытнай язычніцкай веры нашых продкаў і ахоўнай магіі. Агульная паэтычная атмасфера моцнай калектыўнай замовы ад маланкі, стрэл Перуновых выразна дзейнічае ў асяроддзі носьбітаў традыцыі і эмацыйна ўздзейнічае на сучасных пераймальнікаў.

Цікавым з'яўляецца той факт, што народная традыцыя аналагічным чынам будзе форму вершаванай страфы дадзенай рытмаформулы пяціскладовіка ў розным жанравым увасабленні. Параўнаем, напрыклад, тэксты наступных беларускіх народных каляндарна-абрадавых і пазаабрадавай песень:

ОЙ, ІДЗІ Ж, СТЯЛА, ДАЙ УЗДОЎЖ СЯЛА

Стрымана, рытмічна
Пачынальнікі $\text{♩} = 76$

Ой, і- дзі ж, стря- ла, дай у- здоўж ся- ла,
ох і вой, лю- лі, дай у- здоўж ся... У!

Гурт доўгая Адна

2. Калядная песня (зап. Г. Р. Кутырова, в. Новыя Крупкі Крупскага р-на Мінск. вобл., 1989) [4, с. 117]:

А калядачкі, бліны-ладачкі,
Ой, рано й рано, бліны-ладачкі!

$\text{♩} = 96$

8 1. А ка_ ля_ дач_ кі б/ы/_ лі_ ны_ ла_ дач_ кі,
8 ой, ра_ но_ й/і/ ра_ но, блі_ ны_ ла_ да.../чкі/.
8 3. А ка_ б'э/ ка_ ля_ даж'э/ ня_ дзель дзе_ ся_ та-к'э/,
ой, ра_ но_ й ра_ но, ня_ дзель дзе_ ся... /так/!

3. «Як у войска адпраўляюць» (зап. Г. Р. Кутырова і І. Д. Назіна, в. Пoblін Глускага р-на Магіл. вобл., 1987) [3, с. 13]:

Вой, з-пад лесіку, лесу цёмнаго,
Раз, два, люлі-люлі, лесу цёмнаго.

Форма вершаграфы ў іх аднолькавая: аб//Рб.
Рытмаструктура верша – таксама: 5 + 5 // 5 + 5.

$\text{♩} = 84$

As
Вой, з-пад ле - сі - ку, ле - су цё - мна - го,
Раз, два, лю - лі, лю - лі, ле - су цё - мна - го.

4. Балада «Не жаніўся ж я» (зап. Г. Р. Кутырова, в. Сяглава Аршанскага р-на Віцебск. вобл., ад К. Л. Марозавай, 1987) [3, с. 13] таксама будзеца на аснове пяціскаладовіка, але адрозным чынам. Рытмаструктура верша 5//5+5, форма вершаграфы a//аб (рысунк 4):

Не жаніўся ж я,
Не жаніўся ж я, красата мая.

Як бачым, жанравае пераасэнсаванне тыпавых рытмаформулаў у дадзеным выпадку выходзіць далёка за межы аднаго абраду, і нават далёка за межы ўсяго каляндарна-абрадавага комплексу (напрыклад, Стралы і Каляд) – у сферу пазаабрадавай паэзіі. Гэта адбываецца як у сінхроннай рэчаіснасці, так і ў дыяхраннай перспектыве.

Падобныя семантычныя перакадзіроўкі тыпавых рытмаформулаў у славянскай народнапесеннай традыцыі – з’ява даволі тыповая, распаўсюджаная. Яна неаднаразова закраналася ў працах З. В. Эвальд, З. Я. Мажэйка [1], Г. В. Таўлай [5], В. А. Пашынай [6], Л. М. Белагуравай (Вінарчык) [7], В. М. Прыбыловай, М. І. Чураковай [8] і інш.

Пры даследаванні каляндарна-абрадавай песеннай традыцыі беларуска-рускага памежжа таксама сустракаецца шэраг рытмаструктурных аналагаў, жанравых паралеляў і семантычных перакадзіровак. Звяртае на сябе ўвагу ўстойлівае ўжыванне ў традыцыях вяснова-летняга цыкла песень з 6-скаладовай асновай верша і «люстраным» паўторам рытмічнага перыяду. Абагульненая складарытмічная мадэль дадзенага тыпу прадстаўлена ніжэй:

Абрадава-магічная функцыя песень падобнай мадэлі фарміруецца рытма-інтанацыйна. Прынцып паўторнасці ў кампазіцыі песні рэалізуецца як праява імператыўна-заклінальнага пачатку.

Падобную метрарытмічную аснову маюць многія беларускія веснавыя песні-заклічкі тыпу «Благаславі, маці, вясну заклікаці».

Пры аналізе запісаў экспедыцый Санкт-Пецярбургскай (Ленінградскай) кансерваторыі імя М. А. Рымскага-Корсакава (далей – СПбГК), якія праводзіліся ў рэгіёнах, сумежных з Рэспублікай Беларусь, і якія, па сутнасці, уваходзяць у вобласць беларускай этнічнай тэрыторыі, звярнулі на сябе ўвагу некаторыя рытма-структурныя і жанрава-тыпалагічныя асаблівасці песень каляндарна-абрадавай традыцыі. На тэрыторыі паўночнага захаду Смаленскай вобласці (Веліжскага, Дзямідаўскага, Руднянскага раёнаў) вылучаецца цэлы шэраг песень, якія трапляюць у зону жанравых перасячэнняў. Названыя раёны паўночнага захаду Смаленшчыны ўваходзяць у зону басейна Заходняй Дзвіны. Л. М. Белагурава, адзначае, што гэтая тэрыторыя мае цесныя гісторыка-культурныя сувязі з паўночным Падняпроўем, хаця фармальна зараз да яго не належыць [7, с. 68].

У сферу семантычнай перакадзіроўкі трапляюць, напрыклад, пяць песень з калекцый 001, 149 і 152 архіва фальклорна-этнаграфічнага цэнтра імя А. М. Мехняцова СПбГК, запісаных у 1964 г. (пад навук. кіраўніцтвам Ф. А. Рубцова былі абследаваны Дзямідаўскі і частка Веліжскага раёна) і 1997 г. (пад навук. кіраўніцтвам А. М. Мехняцова праца вялася на тэрыторыі Дзямідаўскага і Руднянскага раёнаў). Маецца на ўвазе політэкставы тыпавы напеў, які з паэтычнымі зачынамі «Сады мои, вишни» і «А в нашей деревне» у в. Бахава і Сенькова-Луг Дзямідаўскага раёна спяваюцца падчас Духава дня, а з тэкстам «Арёл – божа

птица» – у в. Вязьмёны Веліжскага раёна гучыць на Пятроўскі пост (зап. С. Я. Трэбялёва ад В. П. Галыка, 70 г., 1964. Архіў ФЭЦ СПбГК. ОАФ № 011-19.).

Песні падобнага структурнага тыпу атрымліваюць розную жанравую трактоўку, што стала зразумелым пры даследаванні традыцый руска-беларускага памежжа. Л. М. Белагурава лічыць, што дадзены тып напева поліфункцыянальны: у смаленска-магілёўскім памежжы існуе ў якасці вясновага, у западнадзвінскім субарэале – купальскага, а ў верхнім Падняпроўе – траецкага.

Што датычыць беларускай геаграфіі падобнага рытмаструктурнага тыпу, то З. Я. Мажэйка адзначала, што ва ўсходняй зоне Беларусі гэты напеў сустракаецца як вясновы, а ў паўночных і цэнтральных раёнах Паазер'я з'яўляецца купальскім і юраўскім [1, с. 98, 106]. Г. В. Таўлай, вопытнейшы даследчык купальскай абраднасці, адзначае распаўсюджванне песень падобнага тыпу на поўначы Беларусі [5, с. 55]. На поўдні Пскоўскай вобласці напеў існуе ў якасці талочнага [9, с. 383–387].

Такім чынам, аналіз семантычных перакадзіровак тыпавых рытмаформул народнапесенных тэкстаў у беларускай традыцыі каляндарна-абрадавага цыкла дазволіў вылучыць іх асаблівасці. Даследаванне праводзілася ў рэчышчы канцэпцыі варыянтнасці песеннага фальклору, якая ўяўляе сабой шматкампанентную сістэму. Аналіз тыпавай рытмаформулы песень абраду «Ваджэння і пахавання стралы» паказвае, што пры багатай разнастайнасці семантычных, марфалагічных і музычна-паэтычных асаблівасцяў усе песні маюць узаемазвязаную агульнасць. Яе інварыянтным ядром выступаюць абагульненыя песенныя сюжэты і рытмаструктура, якія набылі рознабаковае семантычнае, мастацка-выразнае, паэтычнае, рытмаінтанацыйнае, ладавае і дынамічнае адлюстраванне. Народныя песні з 6-скадовай асновай верша (рытмаструктура 6+6) і «люстраным» паўторам рытмічнага перыяду ўстойліва ўжываюцца ў традыцыях вяснова-летняга цыкла каляндарна-абрадавых песень. Прычым, песні падобнага структурнага тыпу атрымліваюць розную жанравую трактоўку, што стала зразумелым пры даследаванні беларускіх традыцый, а таксама традыцый беларуска-рускага памежжа.

ЛІТАРАТУРА

1. *Можейко, З. Я.* Календарно-песенная культура Белоруссии. Опыт системно-типологического исследования / З. Я. Можейко // АН Белорусской ССР. Ин-т искусствоведения, этнографии и фольклора ; ред. Е. В. Гиппиус. – Минск : Наука и техника, 1985. – 247 с.
2. *Цень Стралы: культурныя і вербальныя коды традыцыі* / пад рэд. Р. Кавалёвай, В. Калацэя. – Мінск : ІВЦ Мінфіна, 2018. – 190 с. : іл. – Серыя «Інтэграцыйная фалькларыстыка».
3. *Кутырова-Чубаля, Г. Р.* Беларускія песні з рытмаформулай «страла»: меладыйныя версіі, семантычныя «перакадзіроўкі» / Г. Р. Кутырова-Чубаля // Аўтэнтычны фальклор: праблемы захавання, вывучэння, успрымання (памяці антрапалага Зінаіды Мажэйкі) : зб. навук. прац / М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культ. і маст. ; рэд. кал. : В. Р. Языкович (старш.) [і інш.]. – Мінск : БДУКМ, 2018. – С. 9–13.

REFERENCES

1. *Mozheyko, Z. Ya.* Kalendarsno-pesennaya kultura Belorussii. Opyt sistemno-tipologicheskogo issledovaniya / Z. Ya. Mozheyko // AN Belorusskoy SSR. In-t iskusstvovedeniya, etnografii i folklor. ; red. Ye. V. Gippius. – Minsk : Nauka i tekhnika, 1985. – 247 s.
2. *Tsen Straly: kulturnyya i verbalnyya kody tradytsyi / pad red. R. Kavalyovay, V. Kalatsey.* – Minsk : IVTs Minfina, 2018. – 190 s. : il. – Seryya "Integratsyunaya falklarystyka".
3. *Kutyrova-Chubakya, G. R.* Belaruskiya pesni z rytmaformulay "strala": meladychnyya versii semantychnyya "perakadzirouki" / G. R. Kutyrova-Chubalya // Autentychny falklor: problemy zakhavannya, vyvuchennyya, usprymannya (pamyatsi antropologa Zinaidy Mazheyki) : zb. navuk. prats / M-va kulturny Resp. Belarus, Belarus. dzyarzh. un-t kult. i mast. ; redkal. : V. R. Yazykovich (starsh.) [i insh.]. – Minsk : BDUKM, 2018. – S. 9-13.

4. Беларускі фальклор у сучасных запісах: традыц. жанры: Мінск. вобл. / уклад. В. Д. Ліцвінка ; уклад. муз. часткі Г. Р. Кутырова. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 477 с.
5. *Тавлай, Г. В.* Белорусское купалье. Обряд, песня / Г. В. Тавлай. – Минск : Наука и техника, 1989. – 172 с.
6. Смоленский музыкально-этнографический сборник. Календарные обряды и песни ; отв. ред. О. А. Пашина. – М. : Индрик, 2003. – Т. 1. 760 с.
7. *Белогурова, Л. М.* Календарная традиция северного Поднепровья в восточнославянском контексте / Л. М. Белогурова // Вопросы этномузыкознания. – 2014. – № 7. – С. 68–87.
8. *Чуракова, М. И.* Жанрово-типологические особенности напева с 6-сложной основой стиха и «зеркальным» повтором ритмического периода в традициях северо-запада Смоленской области / М. И. Чуракова // Аўтэнтчны фальклор: праблемы захавання, вывучэння, успрымання (памяці антрапалага Зінаіды Мажэйкі) : зб. навук. прац / М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культ. і маст. ; рэдкал. : В. Р. Языкович (старш.) [і інш.]. – Мінск : БДУКМ, 2017. – С. 201–203.
9. Народная традиционная культура Псковской области : обзор экспедиционных материалов / Фольклорно-этнографический центр, Комитет по культуре Псковской области, Областной центр народного творчества; сост., науч. ред. А. М. Мехнецов. – СПб., Псков : Из-во Областного центра народного творчества, 2002. – Т. 2. – 813 с.
4. Belaruski falklor u suchasnykh zapisakh: tradyts. zhanry: Minsk. vobl. / uklad. V. D. Litsvinka ; uklad. muz. chastki G. R. Kutyrova. – Minsk : Iniversitetskaye, 1995. – 477 s.
5. *Tavlay, G. V.* Belorusskoye kupalye. Obryad, pesnya / G. V. Tavlay. – Minsk : Nauka i tekhnika, 1989. – 172 s.
6. Smolenskiy muzykalno-etnograficheskiy sbornik. Kalendarnyye obryady i pesni ; отв. red. O. A. Pashina. – M. : Indrik, 2003. – Т. 1. 760 s.
7. *Belogurova, L. M.* Kalendarnaya traditsiya severnogo Podneprovya v vostochno-slavyanskom kontekste / L. M. Belogurova // Voprosy etnomuzykoznaneya. – 2014. – № 7. – S. 68–87.
8. *Churakova, M. I.* Zhanrovo-tipologicheskiye osobennosti napeva s 6-slozhnoy osnovoy stikha i “zernalnym” povtorom ritmicheskogo perioda v traditsiyakh severozapada Smolenskoy oblasti / M. I. Churakova // Autentychny falklor: prablemy zakhavannya, vyvuchennya, usprymannya (pamyatsi antrapolaga Zinaidy Mazheyki) : zb. navuk. prats / M-va kultury Resp. Belarus, Belarus. dzyarzh. un-t kult. i mast. ; redkal. : V. R. Yazykovich (starsh.) [i insh.]. – Minsk : BDUKM, 2017. – S. 201–203.
9. Narodnaya traditsionnaya kultura Pskovskoy oblasti : obzor ekspeditsionnykh materialov / Folklorno-etnograficheskiy tsentr, Komitet po kulture Pskovskoy oblasti, Oblastnoy tsentr narodnogo tvorchestva; sost., nauch. red. A. M. Mekhnetsov. – SPb., Pskov : Iz-vo Oblastnogo tsentra narodnogo tvorchestva, 2002. – Т. 2. – 813 s.